

Centar pokreta u pogledu **VELJUR A. KNEŽEVIĆ**

Monografija o 11. krajiškoj diviziji koja je u Zagrebu u drugoj polovini 1967. u izdanju Vojnoglavine objavljena u okviru serije "Monografije jedinica NOV i PO Jugoslavije", čiji je naslovom *Jedanaesta krajiška divizija*, čiji je autor Veljurović D. Samardžija. Knjiga ima 320 stranica štampanog teksta, 69 fotografija i 18 slika borbenih dejstava Jedinica divizije, a obuhvaćeno je 479 dokumentarnih arhivskih i književnih izvornih gradiva. Celokupni tekst monografije podeljen je na devet razmatranih celina: formiranje 11. divizije (naredbeni Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. avgusta 1943. godine), pripreme, formiranje novih jedinica i otkaz u istočnoj Bosni i Srbiji, borbeni dejstva u zapadnoj Srbiji, divizija u beogradskoj operaciji, borbe na teritoriji Travnika i završne operacije za oslobođenje stacije. Jedanaesta krajiška divizija formirana je odlukom Vrhovnog štaba 1. juna 1943. godine. Od formiranja do prve polovine avgusta 1944. godine, tj. na operativnoj prostora koja je srednja Bosna, izgubio 11. krajiške divizije u vreme

U drugoj polovini 1967. godine, Vojnoglavine i novinski centar objavio je sto trinaest knjiga iz serije "Monografije jedinica NOV i PO Jugoslavije", čiji je naslovom *Jedanaesta krajiška divizija*, čiji je autor Veljurović D. Samardžija.

Knjiga ima 320 stranica štampanog teksta, 69 fotografija i 18 slika borbenih dejstava Jedinica divizije, a obuhvaćeno je 479 dokumentarnih arhivskih i književnih izvornih gradiva.

Celokupni tekst monografije podeljen je na devet razmatranih celina: formiranje 11. divizije (naredbeni Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. avgusta 1943. godine), pripreme, formiranje novih jedinica i otkaz u istočnoj Bosni i Srbiji, borbeni dejstva u zapadnoj Srbiji, divizija u beogradskoj operaciji, borbe na teritoriji Travnika i završne operacije za oslobođenje stacije. Jedanaesta krajiška divizija formirana je odlukom Vrhovnog štaba 1. juna 1943. godine. Od formiranja do prve polovine avgusta 1944. godine, tj. na operativnoj prostora koja je srednja Bosna, izgubio 11. krajiške divizije u vreme

Jedanaesta krajiška divizija formirana je odlukom Vrhovnog štaba 1. juna 1943. godine. Od formiranja do prve polovine avgusta 1944. godine, tj. na operativnoj prostora koja je srednja Bosna, izgubio 11. krajiške divizije u vreme

Ratni put Jedanaeste krajiške divizije

General-pukovnik u penziji VELIMIR M. KNEŽEVIĆ

Monografija 11. krajiške divizije izašla je iz štampe u drugoj polovini 1987. u izdanju Vojnoizdavačkog i novinskog centra. Sadržaj knjige podeljen je na devet tematskih celina u kojima su na skladan i logičan način, hronološkim redom, na osnovu obimne arhivske građe prikazana borbena dejstva i ratni put 11. divizije, od njenog formiranja do završnih operacija za oslobođenje zemlje. Zналаčkim izdvajanjem iz dokumenata istorijskih proverenih činjenica, autor je obezbedio pouzdanost i objektivnost sadržaja monografije. Stoga, knjiga »Jedanaesta krajiška divizija« predstavlja nov doprinos istoriografiji narodnooslobodilačke borbe, a bogata iskustva i njihova zanimljiva interpretacija svakako će pobuditi interesovanja i biti izazov za širu analizu ratne veštine u narodnooslobodilačkom ratu.

U drugoj polovini 1987. godine, Vojnoizdavački i novinski centar objavio je sto osamnaestu knjigu iz edicije »Monografije jedinica NOV i PO Jugoslavije«, pod naslovom *Jedanaesta krajiška divizija*, čiji je autor Dušan D. Samardžija.

Knjiga ima 320 stranica štampanog teksta, 69 fotografija i 18 skica borbenih dejstava jedinica divizije, a obuhvaćeno je 479 dokumenata arhivske i kasnije objavljene građe.

Celokupan tekst monografije podeljen je na devet tematskih celina: formiranje 12. divizije (naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. avgusta 1943. godine preimenovana je u 11. krajišku NOU diviziju) i njeno upućivanje u srednju Bosnu; borbena dejstva u 1943. godini; borbena dejstva u zimu 1943/44. godine; borbena dejstva do avgusta 1944. godine; formiranje novih jedinica i odlazak u istočnu Bosnu i Srbiju; borbena dejstva u zapadnoj Srbiji; divizija u beogradskoj operaciji; borbe na sremskom frontu, i završne operacije za oslobođenje zemlje.

Jedanaesta krajiška divizija formirana je odlukom Vrhovnog štaba 1. juna 1943. godine. Od formiranja do prve polovine avgusta 1944. godine, njena operacijska prostorija bila je srednja Bosna. Jezgro 11. krajiške divizije, u vreme

njenog formiranja, činile su Peta krajiška (kozarska) i 12. krajiška brigada, koje su se do tada nalazile u sastavu Četvrte krajiške divizije, i dva partizanska odreda – Kozarski i Banjalučki NOP odred. Ukupno brojno stanje divizije na dan njenog formiranja bilo je oko 2.500 boraca i starešina. Nešto kasnije u sastav divizije ušla je, privremeno, i Druga krajiška brigada, koja je do tada bila u sastavu Pete krajiške divizije. To su, pretežno, bili Krajišnici, kaljeni u borbi od početka narodnooslobodilačkog ustanka 1941. godine. Bili su to borci, koji su ratno iskustvo sticali ranije u žestokim borbama protiv okupatora i domaćih izdajnika, ustaša i četnika. Naoružanje divizije za to vreme bilo je savremeno, oteto razoružavanjem neprijateljevih vojnika i jedinica.

Do prve polovine avgusta 1944. godine 11. divizija je dejstvovala, manje-više, samostalno, nalazeći se u sastavu Drugog, odnosno Petog korpusa NOVJ. U prvoj polovini avgusta 1944. godine, po odluci Vrhovnog štaba, divizija je prešla u istočnu Bosnu i ušla u sastav 12. korpusa NOVJ i učestvovala u borbama za oslobođenje zapadne Srbije, a kasnije i Beograda. Posle toga divizija se borila u Sremu i na sremskom frontu u sastavu Prvog proleterskog korpusa i Prve armije. Ratni borbeni put završila je maja 1945. godine u rejonu Celja.

*

Knjiga »Jedanaesta krajiška divizija« predstavlja nov doprinos istoriografiji narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije. Pri pisanju ovog dela, autor je koristio postojeću arhivsku građu (arhivski fondovi 11. krajiške divizije, brigada i odreda iz njenog organskog sastava, dokumenti jedinica koje su joj sadejstvovala i štabova koji su sa njom komandovali u oružanoj borbi, kao i dokumenti Vrhovnog štaba). Istovremeno, autor je široko analizirao i arhivsku građu druge strane – nemačkih, ustaških, domobranskih i četničkih jedinica i štabova, sa kojima je divizija vodila borbe. Čitajući knjigu, uočava se autorov kritičan prilaz izvorima – dokumentima i činjenicama, koje su sadržane u tim izvorima. To mu je omogućilo da međusobnim upoređivanjem tih izvora i na osnovu utvrđenih činjenica verodostojno rekonstruiše događaje. Takođe, to mu je omogućilo da pouzdano rekonstruiše i analizira manje i

veće borbe, operacije, zasede, marševe i druge tokove događaja i da ih uvek veže za ljude kao glavne aktere, da sva ta zbivanja osvetli istorijski proverenim činjenicama i da tako sadržini ove monografije obezbedi pouzdanost i objektivnost. Posebno nastojanje autora da prikaže veliki moral, svest, požrtvovanje i hrabrost, ne samo boraca i starešina divizije, nego i naroda, jedna je od značajnih vrednosti ove knjige.

Opisujući borbena dejstva divizije, autor je uspeo da obuhvati njihovu celinu. Dejstva su izložena po karakterističnim etapama, a unutar njih po pravcima i danima. Pri rekonstrukciji borbenih dejstava divizije, autor se načelno pridržavao principa da opisuje i aktivnost jedinica za dva stepena niže od divizije (dejstva divizije u srednjoj Bosni) i jedan stepen više, a takođe i dejstva suseda (naših i neprijateljevih), ako su njihova dejstva uticala na izvršenje borbenog zadatka divizije. Autor je dobro ukomponovao u borbene radnje moral, obučenost jedinica i naoružanje i to predstavlja kao vrlo značajan elemenat borbene situacije.

Posebna karakteristika sadržaja knjige je što u njemu nema nepouzdanosti, dvosmislenosti, neubedljivosti, ponašanja i pretpostavki, nedorečenosti, nepotrebnih fraza, nejasnoća i nelogičnosti. Znači, materija je izložena na skladan i logičan način, bez gomilanja beznačajnih pojedinosti. Jezik autora je jasan, precizan, pristupačan, živ.

*

Na početku knjige autor daje kratak pregled razvoja narodnooslobodilačkog pokreta u srednjoj Bosni do formiranja 11. krajiške divizije. To je dobro uradio, jer su kasniji događaji u srednjoj Bosni bili jedan od razloga zbog čega je Vrhovni štab odlučio da 11. diviziju uputi na tu teritoriju.

Autor, zatim, razmatra značaj područja srednje Bosne kako za Komandu nemačkih okupacionih snaga – zbog komunikacija u dolinama Vrbasa, Save i Bosne, zbog šumskog i poljoprivrednog bogatstva, te zbog stabilnosti garnizona Banja Luka kao centra Bosanske krajine – tako i za dalji razvoj narodnooslobodilačkog pokreta. Ovladavanje tim prostorom pružalo je mogućnost čvršćeg povezivanja slobodnih teritorija istočne i zapadne Bosne, mogućnost mobilizacije novih boraca, snabdevanje žitom i drugim ži-

votnim namirnicama, razbijanje četničke kontrarevolucije i stalno ugrožavanje neprijateljevih garnizona, posebno komunikacija u dolinama Vrbasa, Save i Bosne.

Prema naredbi Drugog korpusa, od 24. juna 1943. godine, operacijska prostorija 11. krajiške divizije bila je srednja Bosna – prostor između reka Vrbasa i Bosne, na sever do reke Save i na jug do planine Vlašić. Osnovni zadaci divizije bili su: glavnim snagama prodreti u prnjavorsko-derventske sektor, razbiti četničke jedinice, učvrstiti vojno-politički uticaj NOP-a, stalnim napadima na komunikacije u dolini Bosne ometati neprijateljov transport, uništavajući njegovu živu silu i tehniku, i drugim delom jedinica divizije ovladati planinskim masivom južno od komunikacije Teslić – Kotor-Varoš, čime omogućiti stalnu vezu sa našim snagama u Bosanskoj krajini i neometan transport ranjenika i karavana sa žitom i ostalim životnim namirnicama od Prnjavora ka Skender-Vakufu i dalje, za jedinice i narod u Bosanskoj krajini.

Ove zadatke divizija će izvršavati sledećih četrnaest meseci – sve do početka avgusta 1944. godine.

Autor detaljno opisuje sva borbena dejstva divizije u srednjoj Bosni u kojima učestvuju pojedine brigade, njihovi bataljoni i partizanski odredi. Širina teritorije koju je divizija posedala, sa velikim brojem garnizona oko nje, razvijenom putnom mrežom, nalagala je da se divizija stalno nalazi u rastresitom borbenom poretku, pokrivajući celu teritoriju jedinicama do bataljona, a ponekad i nižim. Autor ukazuje na specifičnosti borbenih dejstava u takvim uslovima, a naročito u oblasti rukovođenja i komandovanja i održavanja veze. Veoma dobro su obrađena i dejstva divizije kao celine ili glavnine njenih snaga i kao interesantno operativno-taktičko iskustvo autor ističe brzinu prikupljanja jedinica za neke značajnije i veće akcije.

Izvođeci danonoćne borbene akcije – naročito protiv četničkih jedinica – divizija je uspela brzo da se stabilizuje na toj teritoriji, kako u vojnom, tako i u političkom pogledu. Ubrzo je stvorena široka slobodna teritorija sa oslobođenim gradovima Prnjavorom i Kotor-Varošom (oko 2.000 km²), što je naročito imalo pozitivan politički odraz na stanovništvo toga kraja. Jedinice su kontrolisale preko 250 km saobraćajnica. Razbijen je veći broj četničkih jedinica, koje su se najčešće pred napadima jedinica divizije sklanjale, uglavnom, u okolne okupatorske i ustaške garnizone.

Petomesečnim borbenim dejstvima divizije, praćenim svakodnevnim političkim delovanjem partijskih i skovanih organizacija na terenu, vojno-politička situacija u srednjoj Bosni znatno se poboljšala u korist narodnooslobodilačkog pokreta. Brojno stanje divizije naraslo je na oko 3.000 boraca. Štab divizije, zbog toga, uz saglasnost Vrhovnog štaba formira prvu brigadu u ovom kraju – 14. srednjobosansku NOU brigadu.

U jesen 1943. godine, Vrhovni štab NOVJ izvodi pripreme da iz Bosanske krajine prebaci jače snage u Srbiju. Za pokret su bile predviđene jedinice Prvog proleterskog korpusa (1. proleterska i 6. lička proleterska divizija) i 11. krajiška divizija. Da područje srednje Bosne ne bi ostalo nezaštićeno, Vrhovni štab je naredio Glavnom štabu Hrvatske da na taj teren uputi 12. slavonsku proletersku brigadu iz sastava Šestog korpusa NOVJ. Međutim, zbog novonastale situacije krajem 1943. godine – početka jake neprijateljske ofanzive u Crnoj Gori, Sandžaku i istočnoj Bosni, odlazak 11. divizije je odložen, a 12. slavonska brigada ostala je u njenom sastavu narednih nekoliko meseci.

Autor, vrlo plastično, prikazuje učešće 11. divizije u zimskim operacijama 1943/1944. godine. Krajem 1943. (novembar i decembar) jedinice 11. divizije su izvele nekoliko uspešnih napada na železničke pruge Brod – Sarajevo i Doboj – Teslić. Rezultat tih napada bio je prekid železnickog saobraćaja, uništavanje kompletnih kompozicija i nanošenje velikih gubitaka neprijatelju u živoj sili i materijalu.

Nemci su 3. decembra 1943. godine otpočeli šestu ofanzivu u Sandžaku, da bi sredinom decembra napali snage Trećeg korpusa NOVJ i Petu krajišku i 16. vojvođansku diviziju u istočnoj Bosni, a januara i februara 1944. godine preneli operacije na teritoriju srednje i zapadne Bosne.

Radi rasterećenja tih naših jedinica, Vrhovni štab je odlučio da jedinice Petog korpusa NOVJ preduzmu dejstva širih razmera u donjem toku Vrbasa. Za glavni objekat te operacije određen je neprijateljev garnizon u Banjoj Luci, a zatim i sva uporišta niz Vrbas, zaključno sa Bosanskom Gradiškom. U operaciji su učestvovala Četvrta i 11. krajiška divizija i dve brigade Prvog proleterskog korpusa (3. krajiška proleterska i 3. lička proleterska brigada). Naredbom štaba Petog korpusa, 11. krajiška divizija sačinjavala je drugu napadnu grupu (sastava: 5. i 12. krajiška i 14.

srednjobosanska brigada), sa zadatkom da napadne i likvidira sva neprijateljeva uporišta na desnoj obali Vrbasa, zatim da delom snaga pređe na levu obalu reke i sadejstvuje ostalim snagama korpusa u definitivnom uništenju neprijateljevog garnizona. Opštu rezervu činila je 12. slavonska brigada sa grupom partizanskih odreda, sa zadatkom da kontroliše i po potrebi zaprečava komunikacije Derventa – Prnjavor, Teslić – Prnjavor i Teslić – Kotor-Varoš. Napad je počeo 31. 12. 1943. godine u 22 sata. Te noći i 1. januara 1944. godine, jedinice 11. divizije su likvidirale sva neprijateljeva uporišta na desnoj obali Vrbasa. Svi pokušaji, 2. januara, da jedinice pređu na levu obalu reke nisu uspeali, jer je u toku noći 1/2. januara, neprijatelj dobio znatna pojačanja i organizovao čvrstu odbranu. Zbog toga Banja Luka nije zauzeta i povlačenje jedinica Petog korpusa počelo je 3. januara, izjutra.

Na kraju ovog poglavlja autor ističe da je, iako Banja Luka nije bila oslobođena, postignut cilj operacije – poremećeni su planovi neprijatelja na širem prostoru, neprijatelj je bio primoran da, ranije nego što je planirao, orijentiše značajan deo svojih snaga prema srednjoj i zapadnoj Bosni, čime su znatno bile rasterećene naše snage u istočnoj Bosni. Neprijatelj je, prema sopstvenom priznanju, imao oko 800 poginulih, ranjenih i nestalih vojnika.

Posle banjalučke operacije neprijatelj je 3. januara 1944. godine počeo operacije i u Bosanskoj krajini. Iz Doboja je krenula 1. nemačka brdska divizija (20.000 vojnika) sa osnovnim ciljem da preko Teslića što pre stigne u Jajce. Pomoćna kolona – borbena grupa 187. rezervne nemačke divizije i 2. kavkaska brigada 1. kozačke divizije (15.000 vojnika) nastupala je od Dervente ka Prnjavoru. Istovremeno, Peta i 12. krajiška brigada 11. divizije povlačile su se ka rejonu Kotor-Varoši i Šipraga, dok ih je u stopu pratio 901. nemački oklopni puk i delovi 383. nemačkog puka, a 14. srednjobosanska brigada ka rejonu Prnjavora. Situacija za Petu i 12. krajišku brigadu bila je veoma kritična, pošto su se na njihovom pravcu povlačenja nalazile i dve bolnice (Prve proleterske i 11. krajiške divizije) sa oko 600 ranjenika i bolesnika, koje je Peta brigada trebalo da evakuise. Pored toga, ta brigada je nosila i ranjenike iz borbi u Banjoj Luci.

Težnja jedinica 1. nemačke brdske divizije, koja je užurbano nastupala u više kolona, koristeći motorizaciju,

konjičke i skijaške jedinice, bila je da preseče odstupnicu našim jedinicama prema Šipragama i Petrovom Polju kod Skender-Vakufa i da se jednim delom spoji sa nastupajućim (neprijateljevim) jedinicama iz Banje Luke i Kotor-Varoši. Petog januara 1944, neprijatelj je sa 50 tenkova prodro u Kotor-Varoš. Bataljoni Pete i 12. brigade, koji su zaprečavali pravce od Teslića i Banje Luke, bili su odsečeni od glavnina brigada, a neprijatelj je brzo sustigao glavninu Pete brigade sa ranjenicima. Borcima je saopštena situacija i naglašeno da se evakuacija ranjenika mora izvesti i po cenu najvećih žrtava. Dramatičnost situacije kulminirala je 6/7. januar, kada je neprijatelj prišao bolnici i ranjenicima na udaljenosti od oko 500 metara. Krajnjim zalaganjem jedinica, neprijatelj je bio odbijen uz velike obostrane gubitke. Vodeći zadržavajuće borbe, Peta brigada je uspela noću 9/10. januar da prebaci bolnice na levu obalu Vrbasa i preda ih tamošnjim jedinicama na dalju brigu. Tek noću, 10/11. januar 1944, Peta i 12. krajiška brigada sa delovima Prve proleterske divizije, probile su obruč neprijatelja i ubacile mu se iza leđa.

Zadržavajuće borbe, koje su od 3. do 10. januara 1944. godine vodile Peta i 12. krajiška brigada, pored spasavanja ranjenika, stanovništva ovog kraja i organa narodne vlasti, omogućile su i pravovremenu evakuaciju Jajca u kojem se tih dana pored drugih ustanova nalazio i Vrhovni štab i neki članovi AVNOJ-a.

Za to vreme, jedinice 14. srednjobosanske i 12. slavonske brigade sa partizanskim odredima vodile su borbe s borbenom grupom 187. nemačke rezervne divizije i 2. kavaskom brigadom 1. kozačke divizije, 4. i 6. domobranskim lovačkim pukom i četnicima u rejonima Prnjavora, Dervente, Teslića i Šnjegotine.

U borbama za Banju Luku, zapravo u toku šeste ofanzive u celini, jedinice 11. divizije nanele su neprijatelju gubitke od 237 poginulih, i 162 ranjena i 145 zarobljenih vojnika, uz znatan plen u naoružanju i ostaloj ratnoj opremi. Gubici divizije iznosili su 113 poginulih, 165 ranjenih i 220 nestalih boraca i starešina.

Jedinice 11. divizije ponovo oslobađaju Prnjavor, što je pored vojnog imalo i veliki politički značaj. Narod je masovnije prihvatio i pomagao naše jedinice. Borci koji su tokom ofanzive oboleli od tifusa i gripa brzo su se oporavljali. U jedinice su pristizali novi borci. Ukupno brojno sta-

nje divizije u februaru 1944. godine bilo je 4.078 boraca i starešina (uključujući i 1.382 borca i starešine 12. slavonske brigade). Osnovni zadatak 11. divizije bio je da razbije četnike koji su u vreme šeste ofanzive uz okupatorsko-ustašku pomoć znatno ojačali. Ona ponovo otpočinje šire akcije u kojima je nanela neprijatelju znatne gubitke, posebno četničkim snagama. Došlo je i do smene u štabu divizije: za novog komandanta postavljen je Miloš Šiljegović, a za političkog komesara Blažo Đuričić.

Slede zatim svakodnevne borbe sa kombinovanim nemačkim, ustaško-domobranskim i četničkim snagama iz pravaca Banje Luke, Klašnica, Teslića, Dervente i Kotor-Varoši. Dva napada na Kotor-Varoš u aprilu i maju 1944. godine nisu uspeli. Sedmog maja 1944. godine, po odluci štaba 11. divizije i uz saglasnost štaba Petog korpusa formiran je od pripadnika poljske nacionalnosti sa tog terena Poljski bataljon koji je uključen u 14. srednjobosansku brigadu. Jedna od vrlo značajnih akcija 11. divizije jeste napad i oslobođenje Teslića, 9. jula 1944. godine. Kao posebno poučan primer i iskustvo iz borbi za Teslić, autor ističe dejstva jedne čete. Zahvaljujući smelosti i veštini njenog komandira, četa je uspela da na svom pravcu napada stvori brešu u neprijateljevoj odbrani u kojoj se ubacuje bataljon, koji smelim napredovanjem zauzima neprijateljeve artiljerijske položaje i u njegovim redovima stvara paniku. To je omogućilo lakši prodor i napredovanje i na ostalim pravcima napada. Rezultati borbe za Teslić bili su: ubijeno i ranjeno oko 100 neprijateljevih vojnika i zarobljeno 10 oficira i 390 vojnika i podoficira. Dobijen je veliki plen u teškom i lakom naoružanju, municiji i drugoj ratnoj opremi.

Naredbom Vrhovnog štaba od 17. jula 1944. godine, u vezi sa planiranim prodorom naših snaga u Srbiju, 11. divizija je izašla iz sastava Petog i ušla u sastav Trećeg korpusa NOVJ. Na osnovu naređenja štaba Trećeg korpusa, divizija ubrzava pripreme za odlazak u istočnu Bosnu. Noću, 7/8. avgust, jedinice divizije su prešle reku Bosnu i u svitanje 8. avgusta izbile na planinu Trebavu. Dejstva divizije u istočnoj Bosni, koja vremenski relativno kratko traju, karakterišu dejstva sa širim manevarskim zahvatima, primena manevra obilaskom i obuhvatom i iznenadnih napada na neprijateljeve linije snabdevanja. Dvadesetosmog avgusta 1944, iz sastava divizije je izašla 18. istočnobosanska bri-

gada (prepočinjena 11. diviziji sredinom marta), a u njen sastav ušao je Mačvanski odred.

Vrhovni štab, depešama od 12. i 14. septembra, naređuje da se ubrza prebacivanje 11. divizije u Srbiju. U noći, 16/17. septembar, u rejonu sela Kostjerevo (11 km južno od Zvornika) Drinu su prešle sve jedinice divizije. Ukupno brojno stanje divizije u vreme prelaska u Srbiju iznosilo je 2.169 boraca i starešina. Jedinice divizije odmah stupaju u borbu sa četnicima i ubrzo oslobađaju Krupanj i Mali Zvornik. Dvadeset prvog septembra 1944. godine 11. divizija je ušla u sastav 12. korpusa NOVJ. Jedinice korpusa vode žestoke borbe sa četničkim jedinicama, jedinicama Srpskog dobrovoljačkog korpusa i delovima Srpske državne straže, kao i sa 5. SS policijskim pukom, pukom belogardejskog ruskog zaštitnog korpusa, motorizovanim bataljonom poljske žandarmerije – ukupne jačine oko 8.000 četnika, Nedićevaca i Nemaca. U predvečerje, 26. septembra 1944. neprijateljeve jedinice bile su potpuno razbijene i panično se povlače prema Drini i Šapcu. Početkom oktobra 1944. od Mačvanskog odreda i dva bataljona 11. divizije formirana je Prva mačvanska brigada, koja je naknadno dobila naziv 32. srpska brigada.

Štab 12. korpusa je 6. oktobra 1944. naredio svojim jedinicama da krenu na istok, a 11. divizija da oslobodi Obrenovac, a zatim da produži pokret prema Beogradu i učestvuju u operaciji za njegovo oslobođenje. Autor je vrlo dobro rekonstruisao učešće jedinica 11. divizije u borbama za oslobođenje Beograda, naročito njihov učinak u borbama u rejonu Avale, i uništenju nemačke korpusne grupe »Štetner«. Doprinos jedinica 11. divizije u borbama za oslobođenje Beograda i na Avali bio je veliki. Ubijeno je 2.097, ranjeno 214 i zarobljeno 1.664 nemačka vojnika i oficira. Gubici 11. divizije bili su: 214 poginulih, 475 ranjenih i 76 nestalih boraca i starešina. Za ispoljenu umešnost u komandovanju, za vanredno junaštvo i upornost boraca i starešina u borbi, Vrhovni komandant je izrazio svoju zahvalnost i priznanje borcima, komandantima i političkim komesarima 11. krajiške divizije. Za zasluge u borbama za Beograd, Vrhovni komandant je odlikovao Petu krajišku (kozarsku) brigadu Ordenom partizanske zvezde I reda.

U knjizi je obrađen prelazak 11. divizije u Srem, nakon završetka beogradske operacije, gde je sa ostalim jedinicama nastavila gonjenje neprijatelja, a zatim vodila borbe za

pojedina uporišta neprijateljeve odbrane i oslobodila Sremsku Mitrovicu i više drugih naseljenih mesta. Autor verno prikazuje daljnje dinamične borbe divizije u Sremu, koja je sa drugim jedinicama slamala žilavu i upornu odbranu neprijatelja. U tim borbama, neprijatelj je bio potisnut na zadnju i slabije uređenu liniju odbrane. Probojem te linije, kako autor kaže, otvarala se široka perspektiva za dalje nastupanje naših snaga i dovođila u pitanje strateška pozicija neprijatelja i to ne samo u Sremu. S obzirom na takvu situaciju, neprijatelj je koncentrisao jake snage i uz snažnu podršku tenkova prešao u protivnapad, januara 1945. godine. Time je potisnuo tek reorganizovanu Prvu armiju i uspeo da se konsoliduje. U knjizi su dalje obrađeni postupci divizije u odbrani, na uređenju položaja i posebno dejstva nižih taktičkih jedinica. Ta dejstva su trajala sve do druge polovine marta, kada je divizija izvučena radi preoružanja i reorganizacije.

Poseban problem na koji autor skreće pažnju je privikavanje boraca na frontalne borbe u ravnici i izvođenje napada na organizovanu i fortifikacijski uređenu odbranu, pri čemu je divizija trpela znatno veće gubitke. Pri tome, autor dodaje da su ti napadi izvođeni bez neophodnih podataka o neprijatelju, njegovim snagama i organizaciji odbrane. Sve to je uticalo na dužinu trajanja borbe, njenu složenost i velike gubitke.

Kao novina frontalnog načina dejstava u sremskoj ravnici bilo je i obavezno ukopavanje sa postavljanjem minskih polja, kao i detaljno organizovanje sadejstva sa artiljerijom, avijacijom, te organizacija veze. Tako su frontalna dejstva nametala nove momente u vođenju borbe i zahtevala posebnu ulogu štabova i starešina.

U poslednjem poglavlju knjige, autor je razmatrao rad i dejstva 11. divizije u završnim operacijama. Shodno zamišljenom manevru štaba Prve armije za proboj sremskog fronta, 11. divizija je počela napad ranije u odnosu na ostale snage, s ciljem da izbije u bok i pozadinu osnovne grupacije neprijatelja u Sremu, kao i u rejon Brčkog. Nakon početnih uspeha divizije, neprijatelj je brzo reagovao i snažnim protivnapadom odbacio njene jedinice. Teške, danonoćne borbe su nastavljene i posle osam do devet dana ostvaren je operativni proboj i nastavljeno gonjenje neprijatelja. Dalji pokreti i borbe 11. divizije, u knjizi se razmatraju u kontekstu širih zbivanja i dejstava Prve armije, sve

do oslobođenja Celja, kao poslednjeg borbenog zadatka divizije.

Prema rezultatima borbe u Sremu, autor zaključuje da je divizija položila ispit u prilagođavanju novim uslovima. Ona je organizovano nastupala i slamala žilavu odbranu elitnih nemačkih jedinica, a isto tako dobro se snalazila i u odbrani.

Čitajući ovu knjigu, čitaocu se, bez posebne namere, nameće upoređivanje rezultata koje je 11. divizija postizala u borbama u srednjoj Bosni, gde je primenjivala partizansku taktiku, sa rezultatima postignutim u frontalnim borbama. U prvom slučaju, uz neznatne sopstvene, neprijatelju su nanošeni veliki gubici i oslobođena su veća naseljena mesta, dok je u frontalnim dejstvima to postizano uz dugotrajnu borbu i velike sopstvene gubitke. Sigurno je da postoje velike razlike u mnogim aspektima jednog i drugog načina borbe, ali podaci o odnosu snaga, te gubicima jedne iste jedinice, u jednom i drugom slučaju, izazov su za širu analizu.

*

Na kraju, može se reći da podaci i razmatranja koja je autor dao u ovoj knjizi obogaćuju naša ratna iskustva, a njena pojava znači doprinos istoriografiji narodnooslobodilačkog rata. Na jednostavan, jasan i argumentovan način obrađen je borbeni put ove poznate ratne jedinice i zato njen sadržaj zaslužuje visoku ocenu. Bogata iskustva i njihova zanimljiva interpretacija pobudiće interesovanje široke čitalačke publike i zato je posebno preporučujem armijskom starešinskom sastavu.

S U M M A R Y

WAR INTERARY OF THE ELEVENTH KRAINA DIVISION

The monography of the 11th Kraina Division was printed by the Vojnoizdavački i novinski centar (Military Publishing and Journalistic Centre) in the second half of 1987. The contents of the book is divided to nine thematic ensembles wherein are in an orderly and logical manner, on the basis of comprehensive historical documentation, chronologically presented combat operations and war itinerary of the 11th Division, from its formation till the closing operations for liberation of the country. By his expert extracting from the documents the historically proved fact, the author has ensured the reliability and

objectivity of contents of the monography. The book »The Eleventh Kraina Division« is therefore a new contribution to the historiography of the Yugoslav national liberation struggle, and its rich experiences and their interesting interpretation will certainly attract interest and be a challenge for a wider analysis of the art of war in the Yugoslav national liberation war.

R É S U M É

L'ITINERAIRE DE GUERRE DE LA »ONZIEME DIVISION DE KRAJINA«

La monographie de la »Onzième division de Krajina« a été publiée au cours de la deuxième moitié de 1987. par »Vojnoizdavački i novinski centar«. Le contenu du livre est reparti en neuf ensembles thématiques pour présenter d'une façon harmonieuse et logique, suivant la chronologie sur la base d'une ample documentation des archives, les actions de combat et l'itinéraire de guerre de la »Onzième division de Krajina« depuis sa formation aux opérations finales pour la libération du pays. Sachant puiser avec compétence dans la documentation les faits qui ont tenu à l'épreuve de l'histoire, l'auteur a assuré à cette monographie fiabilité et objectivité. C'est pourquoi, nous voyons dans le livre la »Onzième division de Krajina« une nouvelle contribution à l'historiographie de la lutte de libération nationale, persuadés que les riches expériences qui y sont exposées, et l'interprétation intéressante qui leur a été donnée par l'auteur, sauront certainement susciter l'intérêt du public et mériteront une analyse plus profonde de l'art de la guerre dans la guerre de libération nationale.

Р Е З Ю М Е

БОЕВОЙ ПУТЬ ОДИННАДЦАТОЙ КРАИШКОЙ ДИВИЗИИ

Монография 11-ая краишкая дивизия вышла из печати во второй половине 1987 года в издании Военно-издательского и газетного центра. Содержание книги разделяется на девять тематических частей, в которых стройным и логическим способом хронологически, на основании объемистого архивного материала показываются боевые действия и боевой путь 11-ой дивизии со дня формирования до завершающих операций за освобождение страны. Умелым выбором из документов исторически проверенных фактов автор обеспечил надежность и объективность содержания монографии. Поэтому книга »Одиннадцатая краишкая дивизия« представляет собой новый вклад в историографию Народно-освободительной войны, а богатый опыт и его истолкование наверняка вызовут интерес к более широкому анализу военного искусства в Народно-освободительной войне.